

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 1, Αρ. 2 (1924)

Δελτίον ΧΑΕ 1 (1924), Τεύχη γ'-δ', Περίοδος Β'

Διασωθείσαι χριστιανικάι αρχαιότητες Σερρών

Ευάγγελος Γ. ΣΤΡΑΤΗΣ

doi: [10.12681/dchae.1692](https://doi.org/10.12681/dchae.1692)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΤΡΑΤΗΣ Ε. Γ. (2013). Διασωθείσαι χριστιανικάι αρχαιότητες Σερρών. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1(2), 51–58. <https://doi.org/10.12681/dchae.1692>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Διασωθείσαι χριστιανικάί αρχαιότητες Σερρών

Ευάγγελος ΣΤΡΑΤΗΣ

Δελτίον ΧΑΕ 11 (1924), Τεύχη γ'-δ', Περίοδος Β' • Σελ. 51-58

ΑΘΗΝΑ 1924

ΔΙΑΣΩΘΕΙΣΑΙ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕΡΡΩΝ

Πλούσιος καὶ βαρύτιμος θησαυρὸς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων σὺν τοῖς ἄλλοις ἐκόσμει τὴν προσφιλεστάτην τῇ Βυζαντινῇ Αὐτοκρατορίᾳ καὶ Πρόμαχον αὐτῆς πανάρχαιον πόλιν τῶν Σερρῶν, τὸ μέγα τοῦτο καὶ θαυμάσιον ἄστρ καὶ τὴν ἀρίστην ταύτην Μητρόπολιν, ὡς ἐν συναυλίᾳ οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀποκαλοῦσιν αὐτήν. Τυφῶνες ὅμως καὶ λαίλαπες τῶν βαρβαρικοτέρων ἐπιδρομῶν διηνεκῶς ἐνσκήπτοντες ἀπὸ τοῦ 398 καὶ 434 μέχρι τοῦ 1913 καὶ 1916 κατὰ τῆς περιφανοῦς πόλεως, δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐξαφανίζωσι πᾶν ὅτι ἡ ἐθνικὴ στοργὴ τῆς κραταιᾶς ἡμῶν Αὐτοκρατορίας, ἡ ἑλληνικὴ εὐσέβεια καὶ φιλοκαλία εὐλαβῶς ἐναπετίθεσαν ἐν τῷ παλαιμάχῳ καὶ εὐσεβεῖ τούτῳ πτολιέθρῳ. Εἶνε δὲ θαῦμα ἀληθῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ ἰδιαιτέρας προνοίας καὶ εὐσπλαγχνίας πῶς μέχρι σήμερον καὶ δὴ μετὰ τὴν πρόσφατον καὶ ἀνοικτίρμονα πυρπόλησιν τοῦ μεσαιωνικοῦ τοῦ καὶ μείζονος τμήματος τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ μετὰ τὴν νέαν εἰσβολὴν τοῦ 1916—8 διεσώθησαν ἔστωσαν καὶ πενιχρά τινα λείψανα τοῦ ἄλλοτε λαμπροῦ ἐκείνου θησαυροῦ τῆς εὐκλεοῦς Βυζαντινῆς Ἀρχαιότητος.

Ἡ τυχαία πυρκαϊὰ τοῦ 1849 ἐξηφάνισε πᾶν ὅ,τι Βυζαντινὸν διεσώθη ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς εἰσβολῆς καὶ δὴ θαυμάσια κειμήλια τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ ἀρχαίου Καθεδρικοῦ Ναοῦ, τῶν Ἀγίων Θεοδώρων, εἰ δὲ καὶ διέφυγέ τι τὸ διερὸν τῆς τότε πύρ, κατέστρεψαν τοῦτο οἱ ἐμπρηστικοὶ δαυλοὶ τῶν Βουλγάρων τῷ 1913 καὶ ἡ ὅλως ἀπροσδόκητος νέα εἰσβολὴ τοῦ 1916. Τλῆμον πόλι! Ἀλλ' ἡ αὐταπάρνησις καὶ ἡ θεοσέβεια τῶν εὐσεβῶν Σερραίων, συνεπικουρουσῶν πάντως τῶν εὐμενῶν αὐτῇ Ἀγιοτήτων κατῳρθώσαν καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ κατακλυσμοῦ, ὡς ἄλλοι Νῶε, καὶ μὲ

κίνδυνον τῆς ζωῆς αὐτῶν νὰ διασώσωσί τινα τῶν χριστιανικῶν κειμηλίων, τῶν ὁποίων ἀναφέρονται ἐνταῦθα, ὧν ἕνια παρελείφθησαν ὑπὸ τῶν ματαριστῶν Π. Παπαγεωργίου καὶ Γ. Λαμπάκη ἐν ταῖς μελέταις αὐτῶν. Καὶ δὴ

1) **Παναγία ἡ Πονολύτριά τῶν Σερρῶν**, ἐπὶ μαρμάρου ἀνάγλυπτος εἰκὼν τῆς Θεοτόκου δεομένης (orante), ἔργον καλὸν τοῦ ΙΑ'. αἰῶνος διεργηγμένη ὀριζοντίως. Εἶνε τὸ ἱερὸν Παλλάδιον τῶν Σερρῶν, τὸ ὁποῖον ὑπέστη ἴσας περιπετείας πρὸς τὸ τῆς Τροίας μυθολογούμενον τοιοῦτον, παρακολουθῆσαν καὶ μετασχὼν πασῶν τῶν περιπετειῶν τῆς πόλεως. (Εἰκ. 1).

(Εἰκ. 1). **Παναγία ἡ Πονολύτριά τῶν Σερρῶν**,
ἔργον καλῆς τέχνης τοῦ ΙΑ' αἰ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἦτο ἐντετειχισμένη ἀπέναντι τοῦ κωδωνοστασίου ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ δυτικῆς τοῖχου τοῦ ἀρχαίου Καθεδρικοῦ Ναοῦ τῶν Ἁγ. Θεοδώρων, ἔνθα εὔρον αὐτὸ οἱ μακαρίται Π. Παπαγεωργίου, Γ. Λαμπάκης καὶ οἱ κ.κ. οὗς Νεμέσεως μὴ βάλῃ βέλος, Ζησίου καὶ Ἀδαμαντίου. Ἐπλήσθην ὁδύνης ὅτε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1918 παλινოსτήσας ἐκ τῆς πολυστόνου ἐν Βουλγαρίᾳ αἰχμαλωσίας δὲν εὔρον τὸ ἱερὸν εἰκόνιον καὶ ἐφοβήθην μὴ ἀπήχθῃ μετὰ πολυαρίθμων

ἄλλων ἀρχαιοτήτων εἰς Βουλγαρίαν, ὁπότε κατ' ἀγαθὴν συγκυρίαν ὁ τότε ἐν Σέρραις τελῶν τὴν στρατιωτικὴν του ὑπηρεσίαν περισπούδαστος φίλος κ. Ἄ. Ξυγγόπουλος πρὸς κοινὴν ἀμφοτέρων χαρὰν εὑρεν αὐτὸ ἀπερριμμένον ἐν τοῖς ὑπογείοις ἐν γειτονικῷ τινι οἰκήματι χρησιμοποιουμένῳ ὃς ἀποθήκη ἐπισιτισμοῦ τοῦ στρατοῦ, ὅπερ καὶ οἱ Βούλγαροι, ὁμοίως διέθετον πρότερον, ἀποσπάσαντες καὶ ἀποθνήτες ἐκεῖ τὴν ὡραίαν ἀρχαιότητα μὲ τὸν σκοπὸν ἵνα ἀρπάσωσιν αὐτὴν εἰς Βουλγαρίαν, μὴ προφθάσαντες δὲ ἔνεκα τῆς ἐσπευσμένης φυγῆς των. Καθαρίσας ἔθηκα τὴν εἰκόνα ἐν πλαισίῳ καλῷ καὶ ἐναπέθηκα χάριν μείζονος ἀσφαλείας ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ναοῦ Ταξιαρχῶν. Αἱ διαστάσεις τοῦ κειμηλίου 62×45.

Ὅμοιον ἔργον καὶ σύγχρονον αὐτῷ, μεῖζον ὅμως καὶ τελειότερον εἰς τέχνην, ἀπαστράπτων δὲ ἐκ λευκότητος διεσώθη δ

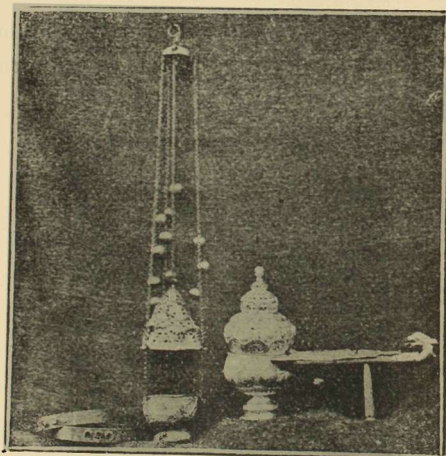
(Εἰκ. 2.) Ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἐν τῷ Ναῷ Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατούδους τῶν Σερρῶν. Εἰκὼν θαυμαστὴ τοῦ 12^{ου} αἰῶνος.

Ι. Χ. Ὁ Εὐεργέτης, ἐντετειχισμένος ἀπὸ τοῦ 1868 ἐπὶ τῆς Ν. ἑδρας τοῦ ὀκταγώνου Κωδωνοστασίου τῆς ἀρχαίας Μητροπόλεως.

2) Ὁ Ἅγιος Νικόλαος, θαυμάσιον ἔργον ζωγραφικῆς τοῦ

Ιστ'. αἰῶνος, μετακομισθεὶς ἐκ τοῦ διαφυγόντος τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ 1913, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1917 κρημνισθέντος ὑπὸ τῶν Τουρκοβουλγάρων ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν καλοῦ ναοῦ Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατούσας καὶ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ. Ὁ ἅγιος φέρει πολυσταύριον φελόνιον μετὰ τῆς μεταγενεστέρας ἐπιγραφῆς: «ΣΟΝ ΤΟΝ ΔΟΥΛΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΝ». Διαστάσεως 73×52 (Εἰκ. 2).

3) *Καλλιτεχνικὸν ἀργυροῦν θυμιατήριον.* Καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατούσας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «*Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Κυριάκη καὶ Πέτρου καὶ Δήμου καὶ Γεωργίου Χ.* Τὸ θυμιατήριον ὑπάρχει τοῦ Ταξιαρχοῦδι 1796, (Εἰκ. 3).

(Εἰκ. 3). Θυμιατήριον ἀργυροῦν καλλιτέχνης τέχνης, ἀργυροῦν κατσίον καὶ δύο ἀργυροὶ στέφανοι ἐν τῷ ναῷ Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατούσας τῶν Σεραῶν.

4) *Ἀρχαῖον καλλιτεχνικώτατον ἀργυροῦν κατσίον* τοῦ ἀρχαίου Καθεδρικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου ἄνευ χρονολογίας φέρον τὰς εἰκόνας τῶν Ἀγίων μετὰ τέχνης ἐπεξεργασμένας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Τύρων Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης» (Εἰκ. 3).

5) *Παλαιὸν ἀργυρένδετον Εὐαγγέλιον.* Καὶ τοῦτο τοῦ ναοῦ Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατούσας. (30×26) μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπηλλαγμένης τῶν οὐκ ὀλίγων ὀρθογραφικῶν σφαλμά-

των «Τὸ Θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον εἶνε τοῦ Ἁγίου Ταξιάρχου καὶ Παναγίας Ἀρμενοκρατοῦσα. 1770 Ἀπριλίου. Εἰς δὲ καιρὸν Στογιάννου Κανταντζῆ καὶ εἰς καιρὸν ἑφημερίου Παπαπανταζῆν Οἰκονόμου (Εἰκ. 4).

(Εἰκ. 4). Παλαιὸν ἀργυρένδετον Εὐαγγέλιον ἐν τῷ ναῷ Παναγίας τῆς Ἀρμενοκρατοῦσας τῶν Σερρών.

6) *Ἡ Ἱ. Κάρα Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου*, δωρεὰ Αὐτοκράτορος Ἑλλήνος κατὰ τὴν παράδοσιν μετ' ἐγγράφων ἀπολεσθέντων, ἀνατεθεῖσα εἰς τὴν Μεγάλην Μητρόπολιν. Ληστευθείσης τῆς ἀρχαίας θήκης ἐνετέθη κατὰ τὸν 18 αἰῶνα ἐν καλλιτεχνικῇ ὀλαργύρῳ ἐπιχρῡσῷ τοιαύτῃ περιεχομένη ἐντὸς ὥραιου συγχρόνου ναρθηκίου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Ἁγιος Θεόδωρος ὁ Στρατηλάτης διὰ δαπάνης καὶ ἐξόδου Χατζηλέοντα καὶ Ἀλησαβούδα (ὑποκορισμὸς τῆς Ἑλισάβετ) 1754» (Εἰκ. 5).

7) *Δύο ἀργυροὶ στέφανοι τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου* φιλοκάλως φιλοτεχνημένοι μετὰ ροδάκων καὶ ἀνθεμίων, κεκοσμημένοι

δὲ διὰ τριῶν τιμίων κιτριῶν λίθων ἑκάτερος καὶ μετὰ τῆς κοι-
νῆς ἐπ' ἀμφοτέρων ἐπιγραφῆς «1772 τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου
Βλαχέρνας—Ἐπιστάτης Δημάκης Ἀμπατζῆ» (*) (Εἰκ. 3).

(Εἰκ. 3) Ἡ ἱερὰ κύρα Θεοδώρου τοῦ κόνας εἰς φυσικὸν μέγεθος
στρατηλάτου, δωρεὰ Αὐτοκράτο-
ρος τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν Μη-
τροπολιν Σερρών.

8) *Εἰκὼν τοῦ Ἀγ. Ἀθα-
νασίου ἐν Ἀγ. Μαρίνῃ*, θαν-
μάσιον ἔργον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος
(1×067) (Εἰκ. 6). Κατ' εὐτυχῇ
σύμπτωσιν ὁ ναὸς οὗτος, μνη-
μονευόμενος ἀπὸ τοῦ 1290 ἐν
Χρυσοβούλλῃ τῆς Ἱ. Μονῆς
τοῦ Προδρομοῦ τῆς παρὰ τὰς
Σέρρας, διέφυγε τὸν ἐμπρη-
σμὸν τοῦ 1913 καὶ διέσωσε
μεταξὺ ἄλλων ἀξιολόγων ἀντι-
κειμένων καὶ καλλίστας εἰ-
κοσι καὶ δὴ!

1) Ὁλόκληρον τὴν πρώτην ἄνω σειρὰν τοῦ Τεμπλέου, ἦτο
τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους, τὸν Χριστὸν, τὴν Θεοτόκον, τὸν Πρό-
δρομον καὶ τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον 2) Εἰς φυσικὸν μέγεθος, τὸν
Ἀγ. Ἀντώνιον, Νικόλαον, Βασίλειον, τὸν Σωτῆρα, τὴν Ὁδη-
γήτραν, σοβαρὸν ἔργον ταύτην τοῦ 16 αἰῶνος, καὶ τὴν Ἀγίαν
Μαρίναν, βαναυσουργηθεῖσαν κακοζήλῳ ἐπὶ σκοπῷ ἀνακαι-
νίσεως ὑπὸ ἀξέστου καὶ χυδαίου ζωγράφου. 3) Τὴν μικρὰν εἰ-
κόνα τῶν Ἀγίων Πάντων μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. «Παράκλησιν
πρὸς Σὲ τῇ Πανάγνω προσάγω ἐγὼ Προσκυνητῆς Διαμαντῆς ὁ
ἐλάχιστος, σὺν ἐμοὶ δὲ πανοικία. Ἔσο βοηθὸς πάντα τὸν βίον
καὶ τῆς τοῦ Σοῦ υἱοῦ βασιλείας καταξίωσον». 1756.

8) *Εἰκὼν τῆς Θεοτόκου* ἐπὶ ἐπιμήκους σανίδος, σοβαρὸν
Βυζαντινὸν ἔργον τοῦ ζωστῆρος τοῦ πολλοῦ Πανσελήνου,

(*) Πινυγία Βλαχέρνα, παλαιὸς ναὸς ἐν Σέρραις οὐ μακρὰν τῆς
Ἀρχαίας Μητροπόλεως, καεῖς κατὰ τὴν αὐτόματον πυρκαϊὰν τοῦ 1849
καὶ μὴ ἀνοικοδομηθεῖς ἔκτοτε.

ὅστις ἐξωγράφησεν ἅπαντα τὸν Ναὸν καὶ κατήρτισεν ἅπαν τὸ εἰκονοστάσιον ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ἱερᾷ Μονῇ τῆς Κοσσυφινίσης, ἐκ τῆς ὁποίας μετεχομίσθη εἰς Σέρρας ἡ εἰκὼν αὕτη

(Εἰκ. 6) Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ἐν Ἀγία Μαρίνῃ Σερρῶν. Θανυα-
δὲν εἰκὼν τοῦ 12' αἰῶνος

(Εἰκ. 7) Ἡ Θεοτόκος, ἔργον τοῦ περιφύτου ἀγιογράφου Πανδελίνου ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Κοδωνφονίδος ἐπὶ τοῦ Παγγαίου

χάριν τῆς τῇ 8 Σεπτεμβρίου τελουμένης ἐνταῦθα ἀπ' αἰώνων μεγάλης ἐτησίας πανυγίρεως ἐν τῷ Ναῷ Παναγίας τῆς Ἡλιόκαλης ἀνήκοντι εἰς τὴν ρηθεῖσαν Μονήν. (122×43) (Εἰκ. 7).

10) Ἐκ τῆς αὐτῆς Μονῆς συγχρόνως καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν μετακομισθεῖσα **εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος** ἀρχαία καὶ αὕτη, ὑπερτέρας ὅμως τέχνης διὰ τὴν φυσικωτέραν ἀπόδοσιν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου τοῦ Θεανθρώπου καταλαμπόμενου ὑπὸ ἄλλης γλυκυτάτης ἱλαρότητος. (119×43)

11) Ἐντὸς καλλιτεχνικῆς θήκης ἀργυρᾶς **χεὶρ ἡ δεξιὰ τῆς Ἀγίας Μαρίνης**. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῆς θήκης ἀναγινώσκομεν «Χεὶρ ἡ δεξιὰ τῆς Ἀγίας Μεγαλομάρτυρος Μαρίνης 1787. Ἐντὸς τῆς θήκης εὐρίσκεται ἀργυρένδετος ἡ ἱερὰ χεὶρ, ἐπὶ τῆς παλάμης τῆς ὁποίας ἀναγινώσκομεν «+ χεὶρ δεξιὰ τῆς

Ἁγίας Μεγολομαρτύρος Μαρίνης κτῆμα δὲ τοῦ Πανιερωτάτου
Ἁγίου Βοδινῶν Κυρίου Τιμοθέου 1787.

Διεσώθησαν καὶ ἄλλα ὥραϊα ἔργα παλαιὰ τῆς χριστιανικῆς
τέχνης ἐν Σέρραις μὴ περιληφθέντα ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε γενο-
μέναις καταγραφαῖς Παπαγεωργίου, Λαμπάκη, Ζησίου περὶ ὧν
προσεχῶς.

Ἐν Σέρραις τῇ 1 Αὐγούστου 1924

Ε. Γ. ΣΤΡΑΤΗΣ